

Dvacetiletá cesta od kulturních lesů k přirozeným procesům

Dana Vébrová

Krajina Českého Švýcarska je známá svou romantickou krásou pískovcových skal, roklí a soutěsek doplněnou ojedinělými čedičovými vrcholky. Důvodem k vyhlášení Národního parku České Švýcarsko (NPČŠ) byla právě především místní unikátní geomorfologie a na ní vázané specifické stanovištní podmínky, nikoliv přesvědčení, že jsou na tomto území plošně převažující a výjimečně zachovalé přirozené ekosystémy. U lesů však byla ceněna jejich rozleh-

lost a kontinuita nenarušená lidskými sídly. Dnes by se dalo hovořit o velkém potenciálu lesních ekosystémů, vezme-li se v potaz jejich proměnnost, schopnost adaptace na měnící se podmínky a schopnost samoobnovy přirozených vazeb a procesů. Nejen nádherná geomorfologie, ale i potenciál ekosystémů jsou tím, co dělá z Národního parku České Švýcarsko skutečně národní park. Tento potenciál se dnes naplno projevuje a je třeba ho využít.

V centrální části národního parku byly kůrovcovou gradací urychleny spontánní procesy, do nichž již nebude zasahováno. Foto Václav Sojka

Po rozpadu smrkových monokultur ve 20. letech 20. století byla založena další generace smrku. Tyto lesy nyní podlehlly smrkové gradaci. Foto archiv Správy NPČŠ

Počáteční snaha zabránit šíření kůrovce vedla ke vzniku velkoplošných holin, a proto byly další zásahy proti kůrovci omezeny a v roce 2020 zcela zastaveny. Foto Václav Sojka

Na podobě lesů vznikajícího Národního parku České Švýcarsko se podepsala poměrně dlouhá historie, kdy jejich vývoj určovala do značné míry lidská činnost. V 17. století, kdy se lesy po stále intenzivnější těžbě již nestačily obnovovat přirozeně, se přistoupilo k síji a později zcela převládající umělé obnově smrku. Z přirozené skladby lesa se tak vytrácely nejdříve ve ceněné duby, jedle a buky a dominantně je nahradil smrk. Ve dvacátých letech 20. století zasáhlo již převážně smrkové monokultury živelné šíření bekyně mnišky, která společně se sněhovými polomy a působením lýkožrouta smrkového způsobila odumření a následné odtěžení porostů z téměř dvou třetin nynějšího území NP. Obraz českošvýcarské krajiny z této doby je obnažený, reprezentovaný téměř holou kresbou bezlesých skalních masivů a údolí. Po této lesnicko-hospodářské tragédii následovala velká snaha opět vše zalesnit, což se díky velkému úsilí podařilo i navzdory specifické stanovištní extremitě a obtížné dostupnosti prudkých skalních svahů. V tuto dobu vznikl již druhý cyklus uměle založených smrkových porostů, které nyní dosáhly průměrného věku sta let a nedávna pokrývaly významnou plochu nynějšího národního parku.

Správa parku v roce 2000 převzala do péče lesní ekosystémy, které z 60 % tvořil smrk a více než polovina porostů měla těžiště ve věku 70–100 let. K tomu

musela řešit již vážnou invazi borovice vejmutovky. Přístup Správy NP k péči o lesy byl aktivní, bylo třeba začít bojovat s invazí borovice vejmutovky, která se rychle šířila do zachovalých stanovišť skalních borů a vytlačovala původní druhy a neméně úsilí věnovala práci se smrkovými monokulturami. Cílem bylo smrkové porosty rozpracovat, vložit do nich základ stanovišti odpovídajících dřevin, iniciovat přirozenou obnovu a tím se připravit na pravděpodobný rozpad smrkových monokultur. Od počátku zde byl předpoklad vzniku plošné disturbance v souvislosti se šířením podkorního hmyzu či působením biotických činitelů, jelikož smrkové porosty v podobě homogenních kultur se blížily věku, kdy dochází ke ztrátě jejich stability. Intenzivní péč se zároveň striktně předcházelo vzniku kůrovcové gradace téměř na celém území NP, jelikož prakticky nebyla vymezena bezzásahová území. Zjednodušeně řečeno byla cílem lesnické péče aktivní změna druhové skladby, při níž by došlo ke snížení zastoupení smrku, byly by vyloučené geograficky nepůvodní druhy, a to vše ve prospěch přirozené druhové skladby lesa.

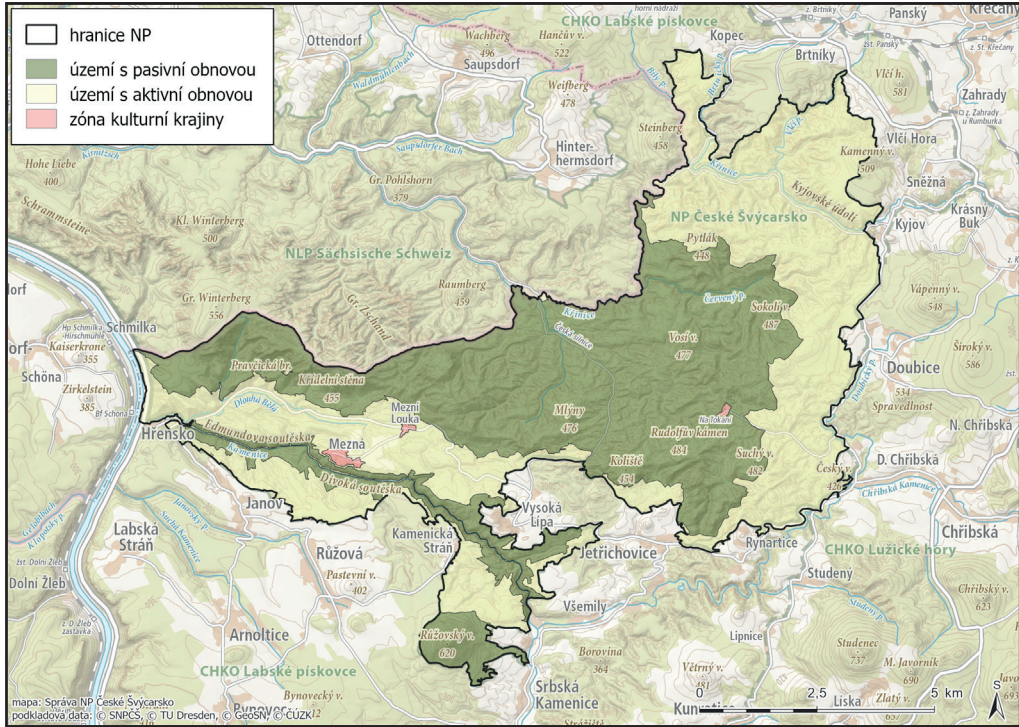
V roce 2018 se rozvinula na území Českého Švýcarska kůrovcová gradace, s ročním zpožděním oproti národnímu parku na saské straně. Vznikla spolupůsobením faktorů, z nichž významné byly klimatického a abiotického původu (dlouhotrvající

cí sucho, větrné kalamity, snížená stabilita lesa) spolu s legislativními okolnostmi (přechodné ustanovení novely zákona č. 114/92 Sb., kterými se staly I. zóny bezzásahovými zónami přírodními) a celorepublikovou kůrovcovou kalamitou, která zhoršila dostupnost kapacit a zpomalila odbyť kůrovcového dříví. Po přibližně roční aktivní snaze Správy NP zastavit či alespoň zpomalit šíření kůrovce do dalších částí národního parku nebo mimo jeho území zde vznikly rozsáhlé odlesněné plochy v klimaticky teplejší a sušší západní části parku. I když se jednalo o holiny ve významně pozmeněných smrkových monokulturách, bylo nutné tyto dopady hodnotit jako podstatné změny v biologické rozmanitosti, struktuře a funkci ekosystémů, které jsou v rozporu s cíli vymezených zón ochrany přírody, a proto Správa parku omezila svou činnost pouze na ochranný pás podél hranic parku, kde se v sousedství nacházejí lesy jiných vlastníků, a do šíření kůrovce na zbytku svého území přestala zasahovat.

Tímto krokem v národním parku převládly přírodní procesy. Kůrovcová disturbance postihla jak porosty, ve kterých dosud neproběhl zásah obnovního managementu a tvořil je pouze stejnověký smrk, tak porosty v různém stadiu přestavby i ty, které se v odlehlých či špatně dostupných částech parku po delší době absence lidské činnosti začaly samy prořezávat a spon-

Vtroušené dřeviny mohou v odumřelých smrčínách založit novou generaci a dále se šířit. Foto Václav Sojka

Nové managementové členění odráží náhlou a velkoplošnou změnu stavu lesa. Vypracoval Oldřich Holešínský

tánně obnovovat. Na více než 50 % úze-
mí NP se veškerá dřevní hmota ponechá
k zetlení ve formě stojícího dřeva, které
bude v prvních letech sloužit k redukci
slunečního záření dopadajícího na lesní
půdu a později jako ležící tlející dříví bude
absorbovat vlhkost, zpomalovat odtok po-
vrchových srážek, vracet se ve formě živin

do sekundárně o živiny ochuzené půdy
a tvořit prostředí pro široké spektrum hub
a živočichů. V tuto chvíli je ještě těžké do-
hlédnout celou šíří takto rozsáhlé a plošné
změny, ale lze předvídat, že převážně pozi-
tivní dopady to může mít na spektrum živo-
čichů vázaných na lesní prostředí, na lesní
zvěř, která bude muset změnit své chová-

ní v souvislosti se zhoršenou prostupností
lesa, i na možnosti jejích predátorů, které
zde reprezentuje vlk obecný.

Plošná disturbance pravděpodobně během
několika let významně změní i poměr zastou-
pení dřevin. Zatím co se během téměř 20 let
péče o lesy nepodařilo snížit zastoupení
smrku o více než 0,5 %, plošný rozpad lesa
se na podílu zastoupení smrku projeví. I když
bude stále jednou z nejvýznamnějších dře-
vin, skokově naroste zastoupení pionýrských
dřevin a buku, který v posledním deseti-
letí projevuje velký reprodukční potenciál
a schopnost šíření do smrkových porostů.

Kůrovcová gradace není jediným příkladem
disturbance a následné neovlivňované
sekundární sukcese v Českém Švýcarsku,
ale je jím i sekundární sukcese po požáru
na Havraní skále, která přesvědčila odbor-
nou i laickou veřejnost o síle přírodních či-
nitelů a procesů. Tato zkušenost, konkrétně
přijetí plošné disturbance a rozhodování,
zda do ní zasahovat, je příležitostí k přehod-
nocení přístupu k péči o lesy v chráněných
územích. Přístup k lesům ve většině chrá-
něných území, kde je předmětem ochrany
přírodní lesní biotop a na něj vázané druhy,
se průběžně mění v čase a tato změna je
stále rychlejší. Myšlenkový a praktický po-
sun v péči o lesní ekosystémy lze definovat
jako odklon od detailu a snahy o naplnění
naší představy o „přirozenosti“ k upřed-
nostnění přírodních procesů na kompak-
tní ploše dostatečné rozlohy. K této cestě
nás přivádí nejen okolnosti, zejména stále
častější klimatická extremita, jejímž důsled-
kem jsou disturbance, ale především hlub-
ší poznání dynamiky lesních společenstev.
Tyto skutečnosti se odrážejí i ve stále vyšší
akceptaci disturbančních procesů laickou
i odbornou veřejností a pochopení jejich
významu. Les je stále více chápán jako
funkční systém, který je cenný svou schop-
ností spontánní obnovy, složitými látkovými
výměnami a vázanou biodiverzitou právě
na různá stadia a fáze lesa. Potřeba tento
systém dále vylepšovat se pak často jeví
jako nadbytečná a je-li prováděna v tradič-
ně lesnickém pojetí až škodlivá či nehos-
podárná. To lze velmi dobře demonstro-
vat na Národním parku České Švýcarsko
a dvaceti letech jeho existence.

Metody cílené aplikace aneb staronový nástroj regulace invazních dřevin: první zkušenosti z Podyjí

Robert Stejskal

Invazní dřeviny představují dlouhodobě významný pro-
blém chráněných částí přírody. Přestože se o regulaci
invazních dřevin, např. nejrozšířenějšího trnovníku akát,
snažíme v řadě chráněných území, stále v české ochra-
ně přírody chybí efektivní managementový nástroj.
V praxi se lze setkat s řadou různých přístupů zcela roz-

dílné filozofie a účinnosti, opakujících často stále stej-
né chyby vedoucí leckdy spíše ke zhoršení situace než
k účinnému řešení problému. V tomto příspěvku, rozdě-
leném do několika částí, bychom rádi představili první
zkušenosti s novými postupy při regulaci trnovníku aká-
tu a dalších invazních dřevin v Národním parku Podyjí.

Ohnisko na Havranickém vřesovišti čítající stovky jedinců akátu vzniklo pokácením přibližně deseti vzrostlých stromů a opakovaným sečením kořenových výmladků
v následujících deseti letech. Foto Robert Stejskal

